לבנון החופשית — עבר והווה

● עמיהוד ישראלי

ב־18 לאפריל 1979 הכריז רס״ן סעד חדאד, מפקד המיליציות בדרום־לבנון, על כינון ״הרפובליקה של לבנון החופשית״. זו מהווה חיבור של שלוש המובלעות הצמודות לגבול הצפון של ישראל. רצועה מוארכת זו מגעת לכ־120 ק״מ ורוחבה הממוצע משתרע על 5–8 ק״מ. שטחה נאמד, איפוא, ב־600–960 קמ״ר, היינו כ־6%–9% משטחה הכולל של לבנון. לפי אומדנינו, כלולים במדינתו של חדאד 8 כפרים נוצריים עם כ־31,000 נפש, בתוספת 16 כפרים מתוואלים־שיעים, המאכלסים בקירוב 48,600 נפש, וכן כפר דרוזי קטן (אל־מארי), הנאמד בכ־500 נפש. אם לא ניטול בחשבון עוד כחצי־תריסר כפרי־נים קטנים, הרי שמצבת האוכלוסין ב״רפובליקת לבנון החופשית״ נאמדת לפחות ב־80,200 נפש בשלהי שנת 1979.

האוכלוסין

כבר עתה ראוי להטעים, כי מרבית האוכלוסיה אינה נוצרית, אלא שיעית־מתוואלית (כ־60.6%). תהא זו, איפוא, טעות חמורה להניח, שרצועת דרום־לבנון של רס״ן חדאד מבוססת על רוב נוצרי. נהפוך הוא. העיירות הגדולות ברצועה זו הן בנת־ג׳ובייל (כ־18,000 תושב ב־1979, רובם ככולם מתוואלים), ומרג׳־עויון (עיון העברית), עיר מחוז לשעבר, המאכלסת עתה כ־12,000 תושב. הכפרים הנוצריים האחרים הם קלייעה ודיר־מיימאס (בגיזרת מרג׳־עויון); עין־אבל, רומֵייש ודַבָּל (בגיזרת אביבים־דוב״ב); והכפר עלמא א־שעב (בגיזרה המערבית, צפונית־מזרחית מחניתא) שאר הכפרים הם מתוואלים, להוציא כמה כפרונים בדוויים וכן הכפרון הדרוזי אל־מָארי (צפונית לקיבוץ דן, בגיזרת מרג׳־עויון.)

המתוואלים, מוסלמים־שיעים, מהווים כחמישית מכלל אוכלוסיית כלל־לבנון, היינו העדה הראשונה או השנייה בגודלה. השתייכותם למיכלול העדות השיעיות בעולם האסלאם מעמידה אותם בקירבה רוחנית לפרסים־השיעיים. עלי הוא קדושם הנערץ. בלבנון — רובם ככולם עובדי אדמה , נחשבים לקנאים מאוד לדתם ושנאה עזה שררה ביניהם לבין הנוצרים. אפילו כלפי המוסלמים־סונים לא התייחסו המתוואלים בחיבת יתר. קיימות השערות שונות לגבי מוצאם ומועד התנחלותם בדרום־לבנון (ג׳בל עאמל.) גירסא אחת קובעת את מועד בואם לדרום לאחר הכיבוש הערבי־מוסלמי, אולם מוצאם אינו מתצ״א ערב, אלא מפרס דוקא, שמרבית אוכלוסיה הם שיעים. סברה אחרת דוחה את מועד התנחלותם בדרום־לבנון לימי־הביניים, ורואה במתוואלים את צאצאי לוחמיו הפרסיים־שיעיים של צלאח א־דין, אשר הביס את הצלבנים בשלהי המאה ה־12. כתום שירותם הצבאי התיישבו בדרום לבנון ובגליל־הלבנוני (הונין ונבי־יושע). המתוואלים נחשבים לעדה הנחשלת ביותר מבחינה כלכלית והמקופחת ביותר מבחינה מדינית בלבנון. ראוי לציין, כי מגיני תל־חי, כפר־גלעדי ומטולה נהנו מחסות

המתוואלים בדרך נסיגתם דרומה לאחר נפילת תל־חי וטרומפלדור ופינוי ישובי הצפון דאז. היעלמות מנהיגם הדתי של המתוואלים, האמאם צדר, בלוב בנסיבות מסתוריות חוללה סערה בקרב העדה. לעומת זאת, לא הורגשה, בניגוד לצפוי, התעוררות דתית מיוחדת בקיר־בה לאחר עליית חומייני לשלטון באיראן וכינון הרפובליקה המוסלמית־שיעית.

הנוצרים בתחומי ״הרפובליקה של לבנון החופשית״ – רובם מארונים ומיעוטם יוונים־אורתודוכסים. עד שלהי שנות ה־60 היו כלל הנוצרים העדה הגדולה ביותר בלבנון כולה, וריכזו בידיהם את מוקדי השלטון, הכלכלה והשליטה הצבאית. המארונים משתייכים מבחינה דתית ל״עדות המאוחרות״ שחזרו לחיק הקאתוליות, הכירו במרות האפיפיור וקיבלו אוטונומיה פולחנית מסויימת. הם נקראים על שם קדושם הנערץ, מארון, שחַי בשלהי המאה ה־4 בחורשת ארזים על אחת הפסגות של הרי לבנון. הגוש ההררי הצפוני והגבוה מהווה גם בהווה את ריכוזם האתני העיקרי של המארונים, למן רוחב ביירות־המזרחית שבדרום ועד למבואות טריפולי־המוסלמית שבצפון. המיליציות המארוניות (״הפלאנגות״, ״הנמרים״ ו״שומרי־הארזים״) היוו עד למלחמת האזרחים את הכוח הצבאי למחצה החזק ביותר בלבנון, להוציא את הצבא שנפרק לכל רוח בעיצומה של המלחמה. ראוי להטעים, שלכפרים הנוצריים הסמוכים לגבול ישראל אין קשר טריטוריאלי עם מוקדי הריכוזים המארוניים הגדולים בצפון הרי לבנון. היעדר חוליית חיבור ורֶצֶף טריטוריאלי – בודד את נוצרי הדרום מאחיהם שבצפון, ואילץ אותם להישען על ״הגדר־הטובה״ ועל הסיוע הצבאי והכלכלי שהעניקה להם ישראל.

הפעילות הצבאית והמדינית

מלחמת האזרחים בלבנון היתה, מלכתחילה, התמודדות בין־עדתית, או קריאת תגר המוסלמים על המיעוט הנוצרי הגדול, שחלש, כאמור, על מוקדי העוצמה העיקריים. הריבוי הדמוגראפי של העדות הלא־נוצריות דחק בהדרגה את כל העדות הנוצריות לעמדת נחיתות כמותית. התערבותם של אירגוני המחבלים במלחמת האזרחים לטובת המוסלמים היטתה את הכף לרעת הנוצרים; וכך, בצר להם, פנו מנהיגי הנוצרים לדמשק וביקשו את התערבותה. פלישת הצבא הסורי ללבנון והתרחבות מאחזיו על פני מרבית שטחי

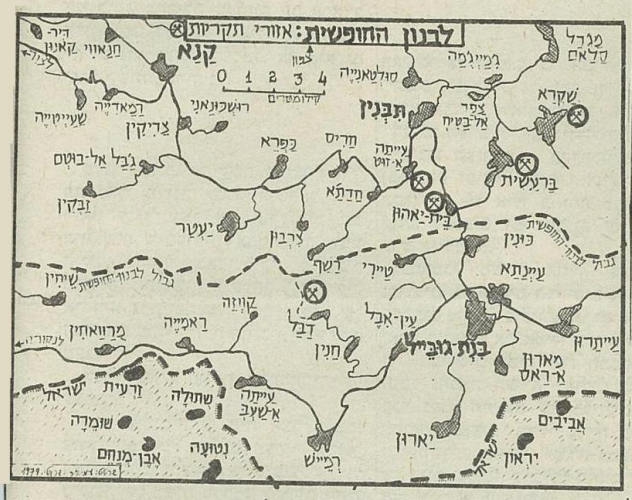

המדינה הדליקו ״אור אדום״ בישראל, נוכח שינוי הסטאטוס־קוו הצבאי והפיכת אישי המימסד הלבנוני הרשמי לגרורים סוריים. מדיניות ״הגדר־הטובה״, שתחילתה היתה מקרית והמשכה נבע משיקולים הומניטריים, קיבלה מימד בטחוני חדש נוכח המהפך הסורי בלבנון. ואכן, בשנים 1975–1977 נרקמו בחשאי הקשרים בין המיליציות הנוצריות בהר־לבנון ובנמלים ג׳וניה (צפונית לביירות) לבין ישראל. אישים נוצריים, כפֻמיל שַמעון וּפֶיֶר ג׳וּמַייל, ראו בעין יפה את הסיוע הישראלי לגיבושו של כוח נוצרי בדרום, בפיקודם של קצינים נוצריים מצבא לבנון כסַעַד חַדאד, סַאמי שִיבְּיַאק והמנוח ג׳ורג׳ פַּרַח.

עוד לפני ״מיבצע ליטני״ נעשה נסיון בזק של המיליציות הדרומיות לאחד את שלוש מובלעותיהן ולהשתלט על הסֶפֶר הדרומי באמצעות רכב־משוריין ומספר טנקים מיושנים. תוך נחיתות כמותית בולטת, שחופתה בטאקטיקה ניידת, ניסו המיליציות להשתלט על כביש־הספר הלבוני הדרומי וצמתותיו. פעילות זו לא הוכתרה בהצלחה, שכן המחבלים הזרימו מו כוחות מצור ומתבָּנין וכבשו את עיירת המפתח הצומתית־בְּנת ג׳וּבֵּייל – שפיצלה את היחידות הנוצריות וחזרה ודחקה אותן לשלוש מובלעותיהן. (מערבית, מרכזית וצפון־מזרחית). לוחֲמֵי המובלעת הצפון־מזרחית (גיזרת מרג׳־עויון־קלייעה) ניסו יוזמה חדשה בהשתלטות על גשר חַ׳רְדַלי על הליטני ובפריצה צפונה לעבר מרחב ג׳יזין על מנת להתחבר עם הריכוזים־הנוצריים המקומיים בגיזרה זו. אולם גם על דרך זו לא היתה תפארתם, שכן יחידות אש״ף פרצו לכפר הנוצרי עַיְשִיֶיה, כ־8 ק״מ צפונית ממרג׳־עויון, טבחו את אוכלוסיו, וחסמו את נתיב הפריצה האפשרי. יתרה מזאת, יחידות מחבלים אחרות השתלטו על בופור, המיבצר הצלבני בעבר, החולש על ״בִּרֶך־הליטני״ ועל כפרי המובלעת הצפונית־מזרחית. בהדרגה ובהתמדה איבדו המיליציות את שליטתן על שולי מובלעת מרג׳־עויון באגפה המזרחי עקב הסתננות המחבלים לכפרים אבֶּל א־סאקי ואל־חִ׳יאם צפונית ממטולה. במאמץ נואש ובחיפוי צה״ל הצליחו אנשי חדאד לחזור ולכבוש את תל־שְרֵייפי, מזרחית ממרג׳־עויון. אולם נסיונם להשתלט על טֶיבֶּה, דרומית מ״ברך־הליטני״ נכשל. זו היתה תמונת המצב לפני ״מיבצע־ליטני״ (מרס 1978), שנבע במישרין מהמיתקפה הרצחנית של המחבלים על האוטובוס בכביש החוף.

הסיכויים בעתיד הקרוב

לא כאן המקום לחזור ולסקור את שפע מחדליו של ״מיבצע ליטני״ וסיומו הכושל. היתה זו הזדמנות בלתי חוזרת להשליט את יחידות המיליציות הנוצריות על מרבית שטחי הדרום שנתפסו עד לנהר. לרוע המזל, היו היחסים בין הנוצרים והמתוואלים בדרום משובשים יתר על המידה מחד גיסא, ואילו שפלת צור־רַאשדִיֶה, שלא נכבשה ע״י צה״ל, נותרה כבסיס מוצק בידי אש״ף מאידך גיסא. היה ברור מראש, שהצבת יחידות יוניפי״ל בשטחים שפונו ע״י צה״ל תסייע למחבלים לחזור ולהסתנן בהדרגה עד לספר הישראלי. ואכן, תהליך חזוי זה התרחש בעקביות וברציפות במרוצת השנה האחרונה. בידי המיליציות של חדאד נותר רק כביש הספר הדרומי של לבנון, על כפריו הצמודים, למן מרג׳־עויון בצפון־מזרח ועד לכפר נַקוּרַה במערב. גם רצועה פורתא זו, שנותרה בידי המיליציות, היתה לצנינים בעיני הסורים ואש״ף. ועל כן נעשו שני נסיונות להחדיר גדוד לבנוני בפיקוד סורי לתחום הרצועה. הנסיון השני, ב־14 לאפריל 1979, היה הקש ששבר את גב הגמל. כעבור 4 ימים הכריז רס״ן חדאד על הינתקותו מהמימסד הביירותי הנשלט ע״י הסורים, ועל כינון ״רפובליקת לבנון החופשית״. במקביל לכך, הטילו יחידותיו מצור בן 10 ימים על יחידות יוניפי״ל ששהו ברצועה, תוך האשמתן בשיתוף פעולה עם המחבלים.

מאז תום ״מיבצע ליטני״ ועד עתה התעצם והתגבש צבאו של חדאד, והוא נאמד עתה בכ־800 לוחמי־מיליציה (כשני־גדודים), המצויידים בנשק בינוני וכבד, היינו זחל״מים, טנקים משופצים, מרגמות ותותחי־שדה. יחידה שלישית מורכבת מז׳נדרמריה מתוואלית, מעין ״משמר־אזרחי״, ואנשיה מוצבים בכפרי־מגוריהם ומצויידים בנשק קל. המחסום הפסיכולוגי של העויינות בין הנוצרים והמתוואלים נשבר. צבא המיליציות מורכב, איפוא, לא רק מלוחמים נוצריים, אלא גם ממתנדבים מתוואלים, דרוזיים ובדווים.

ברור לחלוטין, כי כל זמן והסורים שוהים בלבנון ומחבלי אש״ף מקיימים אחיזה איתנה משני עברי נהר ליטני, ימשיכו המיליציות הדרומיות להתקיים, בתמיכתה הפעילה ובחיפוייה הנאמן של מדינת ישראל. קשה לחזות מה יילד יום. מכל מקום, אין כל סיכוי להפסקת־אש מתמשכת בדרום לבנון, שכן האינטרס הסורי הינו להפעיל את המחבלים כנגד ישראל ולבער את הנוצרים מאאחזיהם. פעילות צה״ל מסתייעת בצורה זו או אחרת בלחימתם של אנשי חדאד, ורצועת הספר־הלבנוני תורמת אף היא לבטחון השוטף של ישראל. במצב הנוכחי והחזוי מהווה ״רפובליקת לבנון החופשית״ נכס צבאי והשקעה מדינית טובה למדינת ישראל. ומן הראוי לחזקה ולתגברה ככל הניתן, בחזקת גשר ליחסי ידידות ושכנות טובה עם כל לבנון בעתיד. ועל כך כבר פסקו קדמונים – ״שלח לחמך על פני המים, ברבות הימים תמצאנו״.